tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 3 2008

Fred Koning & Henk-Jan Koning

Vestigen bosu dichter bij

Tekening: Jos Zwarts

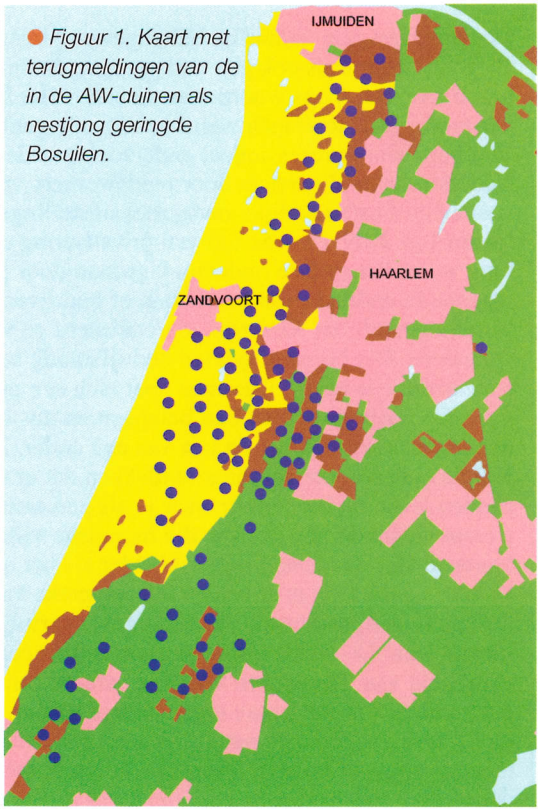

Figuur 1. Kaart met terugmeldingen van de in de AW-duinen als nestjong geringde Bosuilen.

Jonge bosuilen gaan na het zelfstandig worden in de loop van de nazomer, herfst en winter op zoek naar een eigen jachtgebied. De ouderparen behouden hun territoria en de jongen moeten een eigen plek zien te vinden. In dit artikel wordt nagegaan hoe groot de afstand is van de vestigingsplaats van de jonge bosuilen ten opzichte van hun geboorteplaats.

Materiaal

Van 1961 tot 2007 werden in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AW-duinen) 761 jonge bosuilen voorzien van een ring van het Vogeltrekstation Arnhem. Van 176 vogels kwamen na het uitvliegen gegevens binnen. Het zijn terugmeldingen van mensen die een dode vogel met ring vonden en dit doorgaven aan het Vogeltrekstation of het betreffen vogels die we zelf vonden of terugvingen.
Voor dit onderzoekje zijn 84 terugmeldingen niet gebruikt. Dat betreft als nestjong geringde uilen die we later als volwassen uil terugvingen. Aangezien er buiten de AW-duinen niet wordt gevangen, zouden deze terugmeldingen een vertekend beeld geven van de afstand tussen geboorteplaats en plaats van vestiging. Resteren 92 terugmeldingen van vogels die dood teruggemeld werden uit zowel de AW-duinen als de rest van Nederland.
Bosuilen die binnen twee maanden na de ringdatum werden terugmeld, zijn niet in dit onderzoek gebruikt, omdat ze zich dan waarschijnlijk nog in hun ouderlijk territorium bevonden.

Afstand tussen geboorteplek en plaats van terugmelding

Van de 92 verkregen terugmeldingen kwamen er 26 uit de AW-duinen. De overige vogels werden vooral teruggemeld uit de bosrijke gemeentes in de binnenduinrand:

ilen zich steeds hun geboorteplek?

● Jonge bosuil. Foto: Han Bouwmeester.

Bloemendaal, Aerdenhout, Santpoort, Heemstede en Noordwijkerhout (figuur 1). De gemiddelde afstand tussen plaats van geboorte en plaats van terugvondst was 5,9 km. Onder deze uilen bevond zich een wereldreiziger die helemaal vanuit Amsterdam werd teruggemeld. Hij werd op 23 mei 1981 geringd en op 31 augustus 1981 geëlektrocuteerd aangetroffen in een seinkast op het Centraal Station, een afstand van 23 km.

Onze bosuilen zijn duidelijk minder reislustig dan hun Scandinavische soortgenoten. Voor deze vogels was de gemiddelde afstand 49 km (Glutz von Blotzheim und Bauer, 1980). Ook bij Finse vogels zijn de afstanden tussen geboorteplaats en plaats van terugmelding groter: 48 km (Saurola, 2002). Dit komt mogelijk door de geringe broeddichtheden van bosuilen in het hoge noorden. In Frankrijk vond H. Baudvin (persoonlijke mededeling) een gemiddelde afstand van 3,3 km. Hier is de broeddichtheid kennelijk hoger.

Veranderingen in de loop van tijd

Wanneer de meldingen van vogels die buiten het duin werden teruggemeld op een tijdas worden uitgezet (figuur 2), dan valt op dat er de laatste tien jaar vrijwel geen terugmeldingen zijn van grotere afstanden, na 1996 slechts twee. Er vindt dus bijna geen emigratie meer plaats van jongen die geboren zijn in de AW-duinen. Veel uilen werden teruggemeld als verkeersslachtoffers. Deze risico's zijn in de loop van de tijd alleen maar toegenomen. Om deze veranderingen te verklaren moeten we in de historie van de populatie in de AW-duinen duiken.

Ontwikkeling van de populatie

Voor 1960 broedde de bosuil uitsluitend in de bossen en parken gelegen ten oosten van de AW-duinen. Met het ouder worden van de duinbossen begon een geleidelijke uitbreiding in westelijke richting. In 1961 vond het eerste broedgeval plaats in de AW-duinen. Aangezien de jonge bossen weinig natuurlijke nestgelegenheid boden (holle bomen) gingen ze soms op de grond aan de voet van een boom of in konijnenholen broeden. Veel van deze ➤

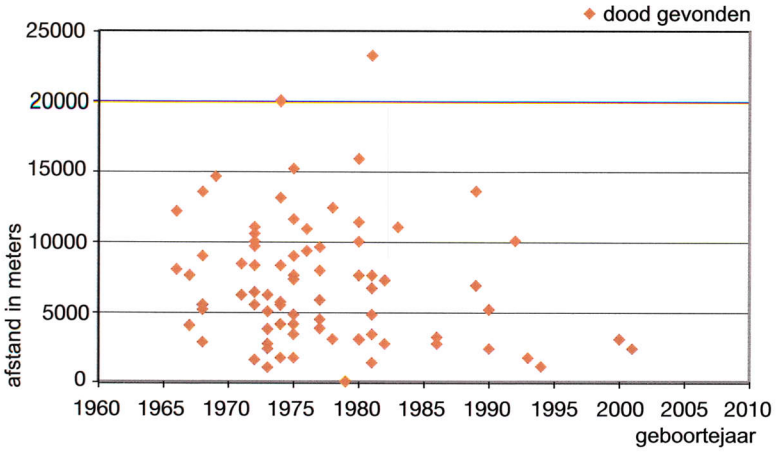

Figuur 2. Veranderingen van de afstand tussen plaats van geboorte en plaats van terugmelding.

nesten werden verstoord en daarom werd besloten nestkasten voor de bosuilen te plaatsen. Ze maakten daar gretig gebruik van.
In de jaren zeventig stabiliseerde de populatie tot 20-25 paar. Kennelijk was de aanwas van jongen groter dan de jaarlijkse beschikbaarheid van goede territoria. Dus emigreerde een deel van de jongen vanuit het gebied. Dit verklaart de verre terugmeldingen (figuur 2).

Vanaf 1983 zien we dat ook andere vogels interesse krijgen in de nestkasten. Kauwen wisten op een slimme manier broedende bosuilen uit de kasten te verdrijven. Ze gooiden gewoon heel veel takken op de broedende uilen. Als het wijfje dan voor sanitaire of andere redenen de kast verliet, vielen de takken op de eieren. Bij terugkomst kon het wijfje bosuil haar eieren niet terugvinden en werd het legsel verlaten. Op deze manier veroverden de kauwen veel kasten en nam de productie van jonge bosuilen sterk af (figuur 3). Aan deze situatie kwam een einde met de komst van de havik. Deze roofvogel reduceerde de populatie kauwen en na 1996 kwam er geen verstoring van bosuilennesten door kauwen meer voor. Vanaf die tijd kwamen weer veel bosuilen succesvol tot broeden.

Herstel emigratie

Sinds de komst van de havik vliegen weer als vanouds jaarlijks enkele tientallen jonge bosuilen uit. Je zou dan eigenlijk weer meer emigratie van jonge bosuilen verwachten. Tussen 1994 en 2007 werden 310 jonge bosuilen geringd. Gezien onze ervaringen zouden daarvan zeker 20 tot 25 terugmeldingen van buiten het duin te verwachten zijn. Er zijn echter maar twee terugmeldingen! Ongeveer 50 procent van de bosuilen sterft in hun eerste levensjaar. Waarom vindt er nu geringe emigratie plaats?

Roofvogels in het gebied

Sedert 1989 broedt de buizerd in de AW-duinen en in 1993 werd het eerste broedgeval van de havik vastgesteld. Vooral deze laatste is een sterke roofvogel die het gehele jaar door regelmatig bosuilen vangt. Ons onderzoek toont aan dat 0,8 procent van het voedsel van de havik bestaat uit bosuilenvlees (Koning, 2000). Dit lijkt niet veel, maar een rekensommetje over de totale jaarlijkse voedselbehoefte van een paar met jongen komt uit op 120 kg vlees. Daarvan is 0,8x120=0,96 kg bosuil. Dit zijn 2 bosuilen per paar. Met 11 broedpa-

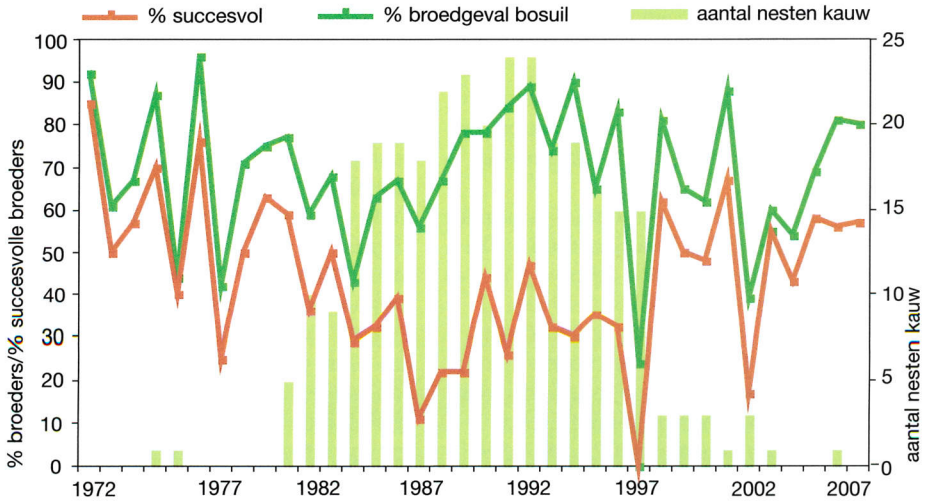

Figuur 3. Broedresultaten van de bosuil en het aantal nesten van de kauw, 1966-2007. Tussen 1980 en 1993 wordt een groot aantal bosuilenlegsels verstoord door agressieve kauwen.

Links: Jonge bosuil.
Foto: Andrew George.

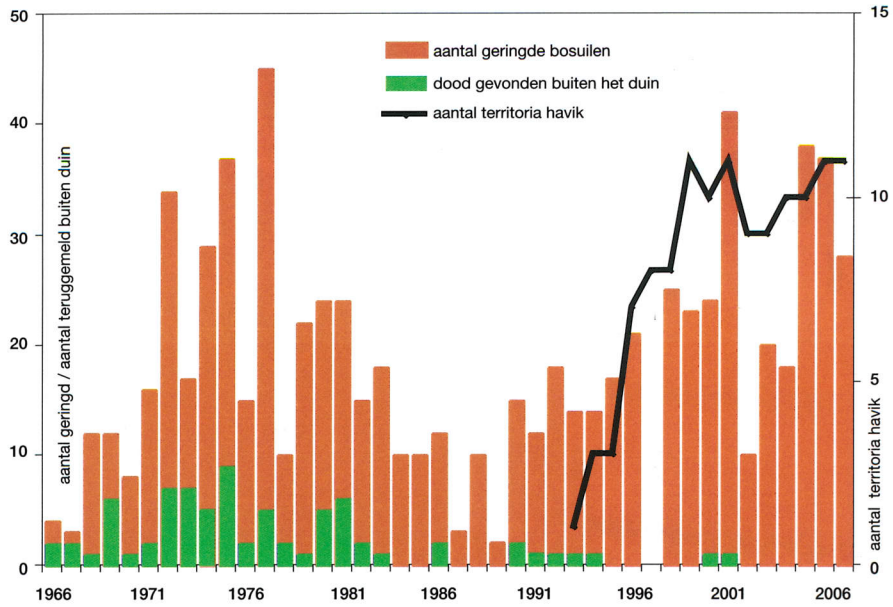

Figuur 4. Aantallen in de AW-duinen geringde nestjongen van de bosuil (bruin) en aantallen van buiten de AW-duinen teruggemelde, als nestjong geringde bosuilen. Zwarte lijn: aantal territoria van de havik.

ren van de havik betekent dit dat er per jaar door de haviken minstens 20 bosuilen worden gepakt. Uit een studie in Denemarken bleek dat 36 procent van alle jonge bosuilen die van een zender waren voorzien al voor het einde van het jaar waren opgegeten door vossen, haviken en buizerds (Sunde, 2005). Deze predatoren zijn ook algemeen in de AW-duinen.

Immigratie

Aangezien bijna alle jongen worden geringd en ook de wijfjes worden gevangen, hebben we inzicht in de herkomst van de wijfjes. Dieren die geen ringen hadden, beschouwen we als immigranten. In het begin van de studie was 60 tot 70 procent van de wijfjes in het duin geboren. Na de komst van de kauwen zien we echter dat nog maar 30 procent van de wijfjes in het duin was geboren. Tijdens de sterke afname van de jongenproductie in de kauwenperiode was de aanwas kennelijk niet groot genoeg om de populatie in stand te houden. Er vond dus immigratie plaats. We hebben in het totaal 9 terugmeldingen die dit bevestigen: bosuilen geboren in Katwijk, Bloemendaal en Heemstede die zich vestigden in de AW-duinen.

Conclusie

We vermoeden dat het niet optreden van herstel van de emigratie te maken heeft met de samenstelling van de populatie van predatoren zoals havik en buizerd in het gebied. We hebben al meer dan 20 door roofvogels geslagen bosuilen gevonden. De jaarlijkse aanwas van jongen is kennelijk niet genoeg om de jaarlijkse sterfte van de oude bosuilen op te vangen. Er ontstaan tegenwoordig genoeg lege territoria waardoor de jongen die overleven gemakkelijk een plekje dichter bij huis vinden en niet meer hoeven te emigreren. De dalingen in het aantal buiten het duin terug gemelde bosuilen (emigratie) en veranderingen in de herkomst van de wijfjes (immigratie) zijn hiervan het gevolg. Veldonderzoek moet je lang volhouden en zelfs na 45 jaar blijft het spannend!

Fred Koning & Henk-Jan Koning
Belkmerweg 37
1754 GC Burgerbrug

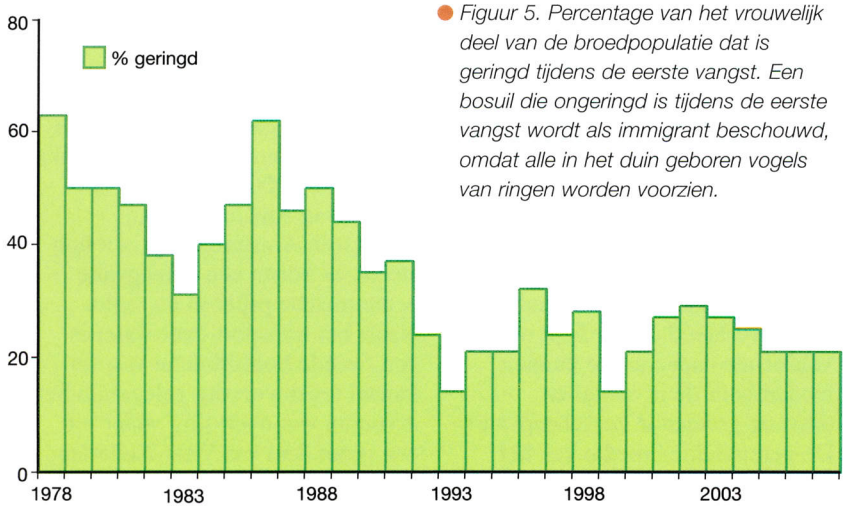

Figuur 5. Percentage van het vrouwelijk deel van de broedpopulatie dat is geringd tijdens de eerste vangst. Een bosuil die ongeringd is tijdens de eerste vangst wordt als immigrant beschouwd, omdat alle in het duin geboren vogels van ringen worden voorzien.

Literatuur

- GLUTZ VON BLOTZHEIM, U.N. & K.M. BAUER, 1980. Handbuch der Vögel Mittel-Europas. Wiesbaden 1980.
- KONING, F.J., 1999. Voedsel van de Havik in de Amsterdamse Waterleidingduinen. De Graspieper 19:118-122.
- KONING, F.J., 2006. Bosuilen op zoek naar een plekje. Tussen Duin en Dijk, 5(4), 8-10.
- SAUROLA, P., 2002. Natal dispersal distances of Finnish owls: results from ringing. Ecology and Conservation of Owls, Ed. I.Newton.
- SUNDE, P., 2005. Predators control post-fledging mortality in tawny owls, *Strix aluco*. Oikos 110; 461-472.